

**INDIVIDUALIZAREA RĂSPUNDERII PENALE PENTRU CRIME DE RĂZBOI
COMISE ÎN CADRUL CONFLICTELOR ARMATE NON-INTERNAȚIONALE:
STUDIUL PRACTICII JUDICIARE
A STATELOR ȘI A ORGANISMELOR INTERNAȚIONALE**

Vitalie GAMURARI, Nicolae OSMOCHESCU

Catedra Drept Internațional și Drept al Relațiilor Economice Externe

La responsabilité pénale individuelle pour certains actes graves contraires aux normes du droit international applicable lors des conflits armés est mise au grand jour; les termes de «crimes contre la paix», «crimes de guerre» et «crimes contre l'humanité» trouvent leur consécration.

La conjonction de ces dernières constatations vient souligner le caractère fortement désirable de la reconnaissance d'une compétence universelle pour la répression des violations graves du droit international humanitaire applicable aux conflits non internationaux. Mais qu'en est-il vraiment? La compétence des États pour poursuivre et juger les auteurs de telles violations est-elle aujourd'hui bien admise en droit international? Quelle en est la forme, quels en sont les contours?

La mijlocul secolului trecut două evenimente majore au marcat dreptul internațional penal. În primul rând, procesele asupra marilor criminali de război ce s-au derulat la Nürnberg și Tokyo după cel de-al doilea război mondial au avut un rol decisiv la acest capitol. Răspunderea penală individuală pentru unele acte grave ce contravin normelor de drept internațional aplicabile în timpul conflictelor armate a fost pusă în aplicare: termenii „crime contra păcii”, „crime de război” și „crime contra umanității” au fost unanim recunoscuți. Puțin mai târziu, odată cu adoptarea celor patru Convenții de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor de război, și-a făcut apariția și cel de-al doilea eveniment. Aceste instrumente stabilesc un cadru represiv individual pentru violările cele mai grave ale dreptului și cuprind expresia tehnică a „infrațiunilor grave”.

Este bine cunoscut că această evoluție cuprinde doar conflictele armate internaționale. În 1949 era așteptat că o extindere a sistemului de infrațiuni grave, a conflictelor interne ar fi constituit un atentat inacceptabil în raport cu suveranitatea statelor. Până la adoptarea Protocoalelor adiționale la Convențiile de la Geneva, la 8 iunie 1977, poziția statelor rămânea neschimbată. Intenția era de a avea credibilitatea noilor state independente, propusă prin Protocolul II (relativ la conflictele armate non-internaționale) pentru a avea un interes față de afacerile lor interne.

Or, majoritatea conflictelor armate sunt de origine non-internațională și nimic nu permite să pretindem că protagoniștii unui conflict armat se comportă diferit în dependență de calificarea conflictului din punctul de vedere al dreptului internațional – fie este conflict armat internațional, fie non-internațional. Istoria confirmă, cu regret, absența reținerii în comportamentul distrugător, fapt ce caracterizează în egală măsură și războaiele civile. Drept exemplu pot servi Cambodgia, Somalia sau Rwanda. În fața unor asemenea evenimente, poziția liberală a comunității internaționale are anumite limite. Dorința de a vedea autorii atrocităților comise în timpul conflictelor armate responsabili pentru actele lor din zi în zi se manifestă tot mai tare; în plus, evoluția corpului de norme privind drepturile omului deja și-a adus aportul față de argumentul tradițional al suveranității.

Conjunctura ultimelor constatări vine să atenționeze caracterul net al recunoașterii unei competențe universale pentru reprimarea violărilor grave de drept internațional umanitar aplicabil conflictelor armate non-internaționale. Aici ne punem întrebările: care este situația reală la moment? Competența statelor de a urmări autorii unor asemenea violări, este ea oare admisă în dreptul internațional? Și care ar fi forma și contururile ei?

Articolul dat este o continuare a analizei acestei problematici, începute de autori și expuse la una din conferințele internaționale din România [1]. Dacă în lucrarea precedentă a fost analizată în special practica statelor *usus*, ce constituie element al normei de drept internațional cutumiar [2] și cea a instanțelor judiciare internaționale, atunci lucrarea în cauză își propune ca obiectiv studiul asupra practicii judiciare a statelor și practicii organismelor internaționale. Examinarea practicii judiciare a statelor și a practicii organismelor internaționale ne permite să argumentăm caracterul obligatoriu al *usus*, prin acceptarea lui în calitate de *opinio juris* [3].

Dacă manualele și actele legislative naționale sunt, pentru cel mai recent timp, probabil, un răspuns la noile tendințe, favorabile unei incriminări a violărilor grave de drept umanitar, aplicabil în timp de conflicte interne

sau dacă ele lasă larg deschisă ușa în fața unei asemenea incriminări prin generalitatea sa sau imprecizia definiției crimelor de război, termenii legali încadrând urmărirea eventuală sunt de o altă importanță. Este vorba deci, în lipsa examinării jurisprudenței, despre îndreptarea spre diverse acte legislative ce prevăd aplicarea Convențiilor de la Geneva și a Protocoloalelor adiționale, despre legi penale generale sau/și coduri penale militare.

Practica judiciară a statelor

În afara amendamentului la *War Crimes Act* din 1996 și memoriul *amicus curiae* remis de Tribunalul Penal Internațional pentru ex-Iugoslavia (TPIY) în cazul Tadic [4], un al treilea element, de această dată de natură jurisdicțională, trebuie să fie menționat, în special în raport cu poziția americană. În cadrul unei acțiuni privind răspunderea civilă înaintată de un grup de victime (musulmani bosniaci) contra lui Radovan Karadzic, o Curte de Apel americană a fost nevoită să se exprime în raport cu crimele de război comise în cadrul unui conflict intern. Fiind vorba despre o acțiune civilă, obiectivul urmărit de Curte conține unele elemente ce țin de interes în cazul nostru. Văzându-se obligată de a stabili în mod clar caracterul încălcării din punctul de vedere al dreptului internațional pentru a putea admite competența jurisdicțiilor americane în baza *Alien Tort Act* din 1789, Curtea examinează problema atribuirii în dreptul internațional a unei responsabilități individuale pentru încălcarea dreptului războiului. În categoria „crime de război” ea examinează actele ce pretind că ar fi încălcat exigențele prevăzute de art.3 comun Convențiilor de la Geneva. Ea situează în mod clar esența sa în cadrul unui conflict armat non-internațional și admite prezența unei răspunderi penale individuale, referindu-se la procesele tribunalului de la Nürnberg. Pentru a demonstra aceasta, ea operează în cazul dat cu prevederile din domeniul dreptului penal. Pornind de la existența unei asemenea individualizări a răspunderi și detașându-se de la aspectul penal, Curtea deduce competența jurisdicțiilor naționale în materie civilă în raport cu actele ce constituie crime de război. Exprimându-și poziția în raport cu principiul competenței universale, ea recunoaște capacitatea sa în raport cu crimele de război, o declară prioritară în raport cu prevederile dreptului penal, dar o utilizează ca bază pentru a afirma că „... *international law also permits states to establish appropriate civil remedies*” [5]. În final, Curtea s-a convins că noțiunea de crimă de război, acompaniată de principiul competenței universale, acoperă în egală măsură unele încălcări ale dreptului aplicabil conflictelor armate non-internaționale.

Unele elemente ce ne interesează în timpul interpretării dispozițiilor ce reies din legislația olandeză sunt aduse de o speță ce se referă la comiterea de către un sârb din Bosnia a unor acte criminale, cum ar fi deportarea, omorul sau violul comise pe teritoriul Bosniei și Herțegovinei în iunie 1992. Camera militară a tribunalului de circumscripție Arnhem (Țările de Jos) a trebuit, în primul rând, să se pronunțe asupra bazei juridice a urmăririi pornite de jurisdicțiile militare contra unui non-olandez în raport cu actele comise în afara teritoriului național. Calificând situația ca război civil și invocând faptul că acest tip de conflict este similar conflictelor cuprinse de legea penală de război (art.1 §3), Camera acceptă lipsa necesității de a stabili o legătură cu statul olandez (art.12 §1) și indică la faptul că noțiunea de legătură cu statul olandez nu apare decât în raport cu cazuri bine determinate, deci, nu este o chestiune ce șine de esență (art.1 §2). Drept consecință, Camera confirmă competența jurisdicțiilor olandeze, atribuind-o, în primul rând, camerelor militare. Urmat de un recurs pe lângă Curtea Supremă, cazul revine la aceeași Cameră pentru reexaminare din motivul unui viciu de procedură. Această reexaminare i-a dat Camerei militare a tribunalului de circumscripție Arnhem ocazia de a se pronunța, de această dată, în favoarea competenței jurisdicțiilor ordinare. Un al doilea recurs i-a dat Curții Supreme posibilitatea să confirme lipsa unor limite ale competenței jurisdicțiilor olandeze, din punct de vedere teritorial sau în raport cu naționalii săi (ca victime sau ca autori). O interpretare corectă a art.3 al legii penale de război referitor la competența acestor jurisdicții implică, după ea, nevaliditatea oricăror restricții impuse de termenii primului articol. La rândul său, Curtea a reîntors cazul camerelor militare [6].

În aprilie 1997, un tribunal militar elvețian s-a ciocnit pentru prima dată cu un caz referitor la crimele de război. Cazul implica un sârb bosniac acuzat că a atentat la integritatea psihică, precum și la demnitatea prizonierilor și a civililor internați în lagărele din Omarska și Keraterm. Tribunalul s-a pronunțat definitiv în favoarea unei achitări, invocând caracterului slab al probelor. Două elemente trebuie să fie relevate. În primul rând, actul de acuzare se referă explicit la Protocolul II adițional și la art.3 comun celor 4 Convenții de la Geneva, în timp ce faptele au fost comise în afara teritoriului Confederației și fără a implica cetățeni elvețieni. În al doilea rând, tribunalul estimează în hotărâre că conflictul din ex-Iugoslavia trebuia privit din punct de

vedere global, fiind calificat ca un conflict internațional. Tribunalul lasă în egală măsură să se înțeleagă că o calificare diferită a conflictului nu va avea efecte determinante asupra competenței sale, în baza art.108 și 109 ale Codului penal militar [7].

Un caz similar a fost examinat și de o Curte daneză. Acuzat de numeroase tratamente inumane ce au avut loc într-un lagăr de prizonieri, care ar fi putut duce inclusiv la decesul victimei, un croat bosniac a fost judecat și declarat de instanță culpabil în baza articolelor ce se referă la infracțiuni grave prevăzute de Convențiile III și IV de la Geneva, fiind aplicat Codul penal danez [8]. Luând în considerație ca actele de tratament inuman au avut loc în perioada iulie-august 1993 în cadrul unui conflict, care din start era un conflict non-internațional, trebuie de menționat că instanța nu s-a pronunțat asupra naturii acestui conflict, fapt ce permite să constatăm că ea nu a estimat că aceasta este obligatoriu pentru aplicarea regimului infracțiunilor grave [9].

Această opinie a fost susținută și de o instanță judiciară din Franța. Sesizat printr-un recurs ce emană de la resortisanții bosniaci, care au avut de suferit în urma unui tratament neadecvat într-un lagăr de detenție sârb din orașul Kozarac, Tribunalul înaltei instanțe de Paris s-a declarat incompetent în raport cu crime de genocid și crime contra umanității, însă a admis competența sa pentru crimele de război și tortură. Referindu-se la ultimele, tribunalul s-a bazat pe articolele ce se referă la infracțiuni grave, fără a-și pune întrebări ce țin de natura conflictului, și a stabilit competența sa obligatorie privind aducerea persoanelor culpabile în fața tribunalelor naționale (sau extrădarea lor), prevăzută de aceste articole [10]. Procurorul Republicii a înaintat un apel în raport cu această hotărâre. Referindu-se la crimele de război, respingerea competenței își găsește originea în motivul că dispozițiile invocate de Convențiile de la Geneva nu sunt de o aplicabilitate directă în raport cu termenii ce au fost înaintați și că nu există nici un text ce s-ar referi la adaptarea legislației franceze la aceste dispoziții. Camera penală a Curții de Casare, la rândul său, a confirmat hotărârea tribunalului [11].

În Belgia, o speță ce implică un rwandez acuzat că ar fi comis pe teritoriul Rwandei crime definite de legea belgiană din 16 iunie 1993 [12] ca infracțiuni grave de drept internațional umanitar a permis diverselor instanțe să confirme competența jurisdicțiilor belgiene în raport cu actele incriminate de această lege, chiar dacă ele au fost comise în timp de conflict intern, în afara teritoriului și fără a implica naționalii săi [13].

Fiind sesizată referitor la constituționalitatea unui proiect de lege privind procedura pentru represiunea infracțiunilor penale comise în timpul evenimentelor din 1956, în special în raport cu imprescriptibilitatea acestora, Curtea Constituțională a Ungariei a afirmat că încălcările art.3 comun celor 4 Convenții de la Geneva puteau fi impuse imprescriptibilității în baza dreptului constituțional maghiar ce prevede o excepție de la regulile privind termenul de prescripție pentru crimele de război și crimele contra umanității, așa cum sunt definite de dreptul internațional. Altfel spus, Curtea clasifică aceste încălcări ale art.3 comun drept crime contra umanității, neacordând acestui concept o mare claritate. Ceea ce reiese din această rezoluție este că Curtea nu consideră aceste încălcări drept infracțiuni grave în sensul Convențiilor de la Geneva din 1949. Ea critică cu această ocazie neclaritatea ce s-ar putea stabili în raport cu interpretarea celui de-al doilea articol al proiectului de lege pe care l-a examinat, dă indicații în forma unei posibile interpretări, însă între timp nu declară această normă neconstituțională (așa cum a făcut în raport cu primul articol). Totodată, Parlamentul a integrat textul articolului 2 într-o nouă lege, fără a face vreo modificare. Curtea Constituțională a fost din nou chemată să se expună și, în urma examinării, a anulat întregul text legislativ din considerentele neconstituționalității articolului care i-a fost înaintat. În motivare ea își repetă poziția privind lipsa legăturii posibile între încălcările art.3 comun și dispozițiile privind infracțiunile grave. Stabilirea unei asemenea legături prin articolul contestat al legii naționale a și motivat hotărârea de a-l declara neconstituțional [14].

Rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU

Fiind în stare să concureze la demonstrarea existenței unei *opinio juris* referitor la criminalizarea internațională a unor încălcări de drept internațional umanitar aplicabilă în timp de conflicte armate, trebuie să amintim cele două rezoluții adoptate în unanimitate de Consiliul de Securitate în raport cu evenimentele din Somalia, prin care Consiliul de Securitate declară că autorii acestor încălcări grave vor fi trași la răspundere penală individuală [15]. Un conținut asemănător îl găsim în unele rezoluții adoptate în raport cu conflictele din Rwanda [16] și Burundi [17]. La fel, drept exemplu putem aduce câteva rezoluții ce se referă la ex-Iugoslavia, în măsura în care ele se referă la situații de conflict intern [18].

Prin adoptarea rezoluțiilor de acest gen, Consiliul de Securitate plasează în mod clar răspunderea penală a indivizilor care au comis sau au ordonat comiterea unor încălcări ce constituie un atentat pentru întreaga

comunitate internațională, lăsându-se să se înțeleagă că conceptul unei asemenea responsabilități este deja recunoscut. Deoarece termenii utilizați lasă deschisă tema unei precizări relative sau a nivelului global pe care aceste încălcări îl cuprind, se pare că prin diversele rezoluții ale Consiliului de Securitate se acoperă în mod general ceea ce numim „încălcări grave” ale dreptului internațional umanitar aplicabil inclusiv conflictelor armate non-internaționale.

Statutele Tribunalului Penal Internațional pentru ex-Iugoslavia și Rwanda

Statutul TPIY, rezultatul unei munci de redactare relativ prudente, nu redă nici o indicație în favoarea sau defavoarea posibilei incriminări a încălcărilor grave comise în timp de conflicte interne. Totodată, adoptarea Statutului de către Consiliul de Securitate, obiectivele determinate, competența *ratione temporis*, definită în primul articol al Statutului și conștientizarea de către Consiliu a naturii mixte a conflictului (constituit din elemente de conflict internațional și intern), sugerează ideea că „... Consiliul de Securitate aștepta ca, în măsura posibilității, competența *ratione materiae* a Tribunalului internațional să se extindă asupra acestor două categorii de conflicte armate” [19]. Însă, dacă în cazul dat putem deduce o dorință a Consiliului de Securitate, nu avem (doar prin simpla adoptare a Statutului) o afirmare clară privind acceptarea *de iure* a acestui fapt.

Și este diferit în situația adoptării Statutului Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda (TPIR). În principiu, „Statutul vine să noteze că în cazul dat Consiliul de Securitate a mers mai departe în comparație cu cel al TPIY în ceea ce se referă la dreptul aplicabil și a inclus în competența *ratione materiae* instrumente ce nu au fost considerate ca fiind parte a dreptului internațional cutumiar sau că încălcarea nu fusese în mod obligatoriu considerată ca angajând răspunderea penală individuală a autorului său” [20]. Prin adoptarea art.4 referitor la încălcările grave ale art.3 comun celor patru Convenții de la Geneva și a Protocolului adițional II Consiliul de Securitate clasifică o categorie de acte, uneori confirmând existența actuală a unei norme ce atribuie o asemenea răspundere penală individuală. Această dezvoltare putea fi un pic anticipată în viziunea raportului preliminar al Comisiei de experți independenți pentru Rwanda. Acest document califică fără dificultăți situația de conflict armat non-internațional și dezvoltă în așa fel problema răspunderii individuale [21].

Lucrările Comisiei de Drept Internațional

Constituind un cadru privilegiat pentru expunerea pozițiilor doctrinare, Comisia de Drept Internațional (CDI) a avut ocazia să abordeze această problemă sub două unghiuri diferite. Chestiunea elaborării unui statut pentru o Curte Penală Internațională, parvenită prima la nivelul adoptării unui proiect, fără a fi din punct de vedere cronologic anterioară, a impus CDI să se refere la problema conflictelor non-internaționale în măsura în care este vorba despre determinarea câmpului competențelor posibile ale viitoarei curți.

Cu excepția crimelor contra umanității, a crimei de genocid sau a crimei de agresiune, Curtea este la fel competentă, conform proiectului, în determinarea încălcărilor grave ale legilor și obiceiurilor aplicabile în timp de conflicte armate și a crimelor definite de aceste reguli sau vizate prin tratatele enumerate de CDI. Această listă exclude Protocolul II, deoarece el nu răspunde criteriilor fixate de CDI, unul din ele fiind „... că tratatul a creat fie un sistem de competență universală bazată pe principiul *aut dedere aut iudicare*, fie posibilitatea pentru o Curte Penală Internațională de a fi cunoscută cu o crimă, fie ambele” [22]. Ce ține de comentariul referitor la încălcările grave ale legilor și obiceiurilor aplicabile în timp de conflicte armate, nu este indicat în mod clar nici despre faptul dacă este acoperită în cazul dat noțiunea de „crime de război” [23], nici dacă conflictele non-internaționale sunt în egală măsură vizate. Referitor la ultimul punct, CDI face referință la proiectul de cod contra crimelor și securității umanității, cel ce fusese adoptat în prima lectură. Or, comentariul anexat indică: „... expresia „conflict armat” este clară și precisă și a avut o explicație totală. Definirea crimelor de război ca încălcări ale „regulilor de drept internațional aplicabile în timp de conflicte armate” ținea cont la moment de prevederile dreptului convențional și ale dreptului cutumiar, aplicabile atât conflictelor armate internaționale, cât și celor non-internaționale” [24].

Cel de-al doilea proiect elaborat de CDI este asemănător cu primul. În urma câtorva ezitări asupra punctului discutat mai sus, CDI a finisat cu adoptarea unui proiect, făcând să figureze alineatul (f) al articolului intitulat „crime de război”, acte comise cu încălcarea dreptului internațional umanitar ce se aplică conflictelor interne [25]. În comentariul său la acest articol, CDI atenționează că principiul răspunderii penale individuale pentru asemenea încălcări este la moment admis [26]. Fără a conta de a se înscrie în evoluția actuală a dreptului, acest alineat (f) ajunge până la o eventuală recunoaștere a posibilității pe care o are, în situație de conflict intern, vizând

comiterea crimelor contra păcii și securității umanității, categorie extremă, în viziunea CDI, care, la rândul său, implică aplicarea principiului *aut dedere aut iudicare* [27]. Comisia precizează în comentariul său că paragraful (g) al art.20 (prejudiciu cauzat mediului) va trebui să se aplice conflictelor armate internaționale și non-internaționale, deci se declară că este vorba despre o crimă de război în viziunea dreptului existent [28].

Aspecte terminologice

Înainte de a concludiona, trebuie să ne referim la faptul că lipsește uniformitatea în vocabularul utilizat: vorbind despre „crime de război”, putem oare utiliza termenul „infrațiuni grave” în cazul comportamentului ce cuprinde în substanță dispozițiile convenționale referitor la această categorie de infrațiuni?

Hotărârea Tribunalului Internațional Penal pentru ex-Iugoslavia în cazul Tadic

Camera de Apel a TPIY se expune asupra problemei în hotărârea referitor la cazul Tadic din 2 octombrie 1995. Printre mijloacele de apel apărarea bazându-se pe caracterul intern al conflictului în cauză, susținea că art.2 (infrațiuni grave la Convențiile de la Geneva din 1949), art.3 (încălcarea legilor și obiceiurilor de război) și art.5 (crime contra umanității) din Statut nu puteau fi aplicate. În ce privește art.2, Camera menționează că regimul infraunilor grave, la care ea face trimitere, se limitează la persoanele și bunurile protejate de Convențiile de la Geneva și nu trebuie considerate ca fiind ajustat situațiilor acoperite de art.3 comun. Ea ocupă o poziție destul de strictă referitor la acest punct, afirmând că este vorba despre singura lectură posibilă a dispozițiilor prevăzute. Însă, făcând în același timp trimitere la memoriul *amicus curiae* al Statelor Unite, ea își expune poziția, declarând că „o eventuală modificare a dreptului cutumiar referitor la conținutul regimului „infraunilor grave” ar putea fi considerată progresivă” [29]. Cu referire la ceea ce ține de art.3 din Statut, Camera pornește prin atenționarea că este vorba în principiu despre interpretarea lui ca o „clauză generală” care ar permite acoperirea oricărei norme ce răspunde criteriilor pe care le enumără [30]. Ea procedează, în așa fel, la o lungă examinare a câtorva norme cutumiare referitor la conflictele interne, apoi trece la studierea problemei răspunderii penale individuale. Ea admite la acest capitol existența unei reguli cutumiare, ceea ce o face să concluzioneze următoarele: „Fiind dată intenția Consiliului de Securitate și interpretarea logică și sistematică a art.3 din punctul de vedere al dreptului internațional cutumiar, Camera de Apel conchide că Tribunalul internațional este competent pentru a examina infraunilor prezumate ce figurează în actul de acuzare, care au fost comise într-un conflict armat intern sau internațional” [31].

Fără a examina însuși termenul, Camera pare că estimează că există „crime de război” în cadrul conflictelor interne. Însă, în viziunea stării actuale a dreptului, ea refuză să le accepte ca „infrațiuni grave”.

Dacă aceasta este poziția majoritară a Camerei, judecătorul Abi-Saab s-a expus în opinia separată diferit. El estimează că „în baza materialelor prezente în Hotărâre, un solid argument ar putea fi înaintat în favoarea aplicării art.2, deci chiar și atunci când actul incriminat intervine într-un conflict intern” [32]. Pentru a explica evoluția unei interpretări „tradiționale” a „infraunilor grave” spre noul conținut normativ al acestui termen, două posibilități sunt propuse (prima fiind preferabilă):

- „practica ulterioară” și *opinio juris* a statelor părți la Convenție au dus la o nouă interpretare teleologică a acestora, având ca efect includerea conflictelor non-internaționale în regimul „infraunilor grave”;
- noua substanță normativă a stabilit „o nouă regulă cutumiară subsidiară convențiilor, atribuind regimul „infraunilor grave” conflictelor interne” [33].

Practica și opiniile statelor

Ceea ce ține de vocabular, constatăm că întâlnim expresia „infrațiuni grave” cu o frecvență notabilă. Ar trebui să relevăm poziția Statelor Unite în memoriul *amicus curiae* prezentată în raport cu cazul Tadic, textele manualelor militare germane și italiene, legea belgiană din 16 iunie 1993, ordonanța Tribunalului de înaltă instanță de Paris și hotărârea Curții Supreme daneze. Ceea ce nu putem neglija este că toate aceste evenimente au avut loc după anii 1990. În același timp, aceste contribuții au și partea lor slabă. Poziția americană nu este bazată nici pe un element concret, manualul german nu este susținut în ambițiile sale prin cadrul legislativ, iar ce se referă la ordonanța franceză și instanța daneză, ele nu sunt explicite privind natura conflictului examinat. Opunându-se fără echivoc calificării „infraunilor grave”, Ungaria constituie, printre altele, un caz aparte cu hotărârile Curții Constituționale pledând pentru termenul „crime contra umanității”.

În principiu, poziția cea mai des acceptată (uneori implicit) și, probabil, cea mai convingătoare este de a cuprinde încălcările grave incriminate în câmpul terminologic mai larg al „crimelor de război”, la fel pentru ca comportamentul să poată fi calificat ca infracțiune gravă în caz că a fost comis în cadrul unui conflict internațional.

Chiar dacă din punctul de vedere al vocabularului, balanța pare a pleda în favoarea termenului generic „crimă de război”, nu trebuie să neglijăm importanța sensului real pe care statele îl atribuie termenilor pe care îi utilizează. Atenționăm în cazul dat că, deoarece este vorba despre infracțiuni grave conform conceptului „tradițional”, statele la fel urmează să propună uneori vreo originalitate. În toate cazurile, urmate în special după adoptarea Protocolului I, care marchează un pas semnificativ în apropierea dreptului de Haga și a dreptului de Geneva (sau includerea progresivă a unuia în altul), pare stranie intenția de a diferenția aceste două concepte din punct de vedere normativ. În rezultat, elementul ce le diferențiază cu claritate se referă, probabil, la mecanismele de punere în aplicare.

În legătură cu aceasta se impune o constatare: dacă câteva state își recunosc dreptul de a urmări non-naționalei ce au comis în străinătate încălcări grave ale dreptului internațional umanitar aplicabil conflictelor interne (și dacă lucrările CDI, statutele și practica judiciară a tribunalelor penale internaționale ad-hoc pornesc în egală măsură de la principiul competenței universale), pare foarte dificil a se ajunge la concluzia că un număr suficient semnificativ de state ar putea supune influenței în baza unei pretense obligații de a urmări. Nu am fi putut admite din cele expuse că astăzi există un regim de infracțiuni grave pentru situațiile de conflict interne.

Concluzii

În final, pare rezonabil de a se afirma că încălcările grave ale dreptului internațional umanitar aplicabil în timp de conflicte non-internaționale constituie astăzi „crime de război” în viziunea dreptului internațional – această afirmație fiind bazată în mare măsură pe principiul competenței universale.

Doctrina, ce reprezintă la fel un mijloc de interpretare a dreptului internațional, pare a susține în egală măsură o asemenea poziție [34]. În februarie 1997, Comitetul Internațional al Crucii Roșii a prezentat Comitetului de lucru pentru constituirea unei Curți Penale Internaționale un document de lucru asupra crimelor de război ce conține în cea de-a treia parte (după infracțiunile grave și alte încălcări grave ale dreptului internațional umanitar aplicabil conflictelor armate internaționale) ceea ce CICR califică în declarația ce însoțește acest document drept crime de război comise în timp de conflicte armate non-internaționale [35].

Prezentat de Noua Zeelandă și Elveția și susținut de mai multe delegații, acest document pentru început s-a văzut ținut pentru a forma, în paralel cu propunerea americană (ce conținea la fel o parte referitor la conflictele non-internaționale), una din esența discuțiilor și una din sursele unui proiect de text de sinteză referitor la crimele de război [36]. La începutul lui decembrie 1997, Comitetul de lucru a urmărit examinarea chestiunii. Un nou proiect de articole asupra crimelor de război, care include numeroase opțiuni (art.20 C), conține două secții consacrate conflictelor armate non-internaționale. Secțiunea C tratează încălcările grave ale art.3 comun și secțiunea D enumără mai multe alte încălcări ale dreptului aplicabil conflictelor armate non-internaționale [37].

Mai multe state și-au arătat acordul favorabil vis-à-vis de prezența primei sau celor două secțiuni (cu unele nuanțe asupra conținutului celei de-a doua). Dar, unele s-au arătat reținute și puține dintre ele s-au declarat opuse la orice includere a elementelor ce vizează conflictele armate interne. Opoziția marcată de aceste state nu presupune, printre altele, pertinența noțiunii de crimă de război pentru conflictele armate non-internaționale. Ele se pot limita la singura chestiune de a lărgi câmpul competenței particulare a viitoarei Curți [38].

În orice caz, este incontestabil faptul că în ultimii ani ne aflăm în fața unei dezvoltări extrem de rapide în direcția atribuirii unei responsabilități penale individuale autorilor încălcărilor grave ale dreptului internațional umanitar comise în cadrul unui conflict armat non-internațional.

Referințe:

1. V.Gamurari, A.Barbăneagră. Răspunderea pentru comiterea crimelor de război în cadrul conflictelor armate non-internaționale: studiu asupra practicii statelor și a instanțelor judiciare internaționale. În „Reglementări juridice naționale și comunitare în Europa începutului de secol XXI”. - Constanța, România, 11-12 mai 2007.
2. V.Gamurari. Practica statelor (*usus*) ca element al normei de drept internațional cutumiar // Legea și Viața (publicație științifico-practică). Septembrie, 2006, p.11-14.
3. V.Gamurari. *Opinio juris* ca element al normei de drept internațional cutumiar // Studia universitatis. Revista științifică. Anul I. Seria „Științe sociale”. - 2007. - №3. - P.20-24.

4. Submission of the Government of the United States of America Concerning Certain Arguments Made by Council for the Accused in the Case of The Prosecutor of the Tribunal v. Dusan Tadic (Case N IT-94-I-T), 17 July 1995, p.35-36.
5. Court of Appeals for the Second Circuit, hotărârea din 13 octombrie 1995 în cazul S. Kadic v. R. Karadzic. - În: International Legal Materials. - Vol.34. - 1995. - P.1601.
6. Arrondissementsrechtbank te Arnhem, militaire kamer, hotărârea din 21 februarie 1996; Hoge Raad der Nederlanden, Strafkamer, hotărârea din 22 octombrie 1996; Arrondissementsrechtbank te Arnhem militaire kamer, hotărârea din 19 martie 1997; Hoge Raad der Nederlanden, Strafkamer, 11 noiembrie 1997. - În: G.Thomas. La responsabilité pénale individuelle pour violation du droit international humanitaire applicable en situation de conflit armé non international // Revue internationale de la Croix-Rouge. - No 829. - P.29-57.
7. Tribunal militaire de division 1, décision du 18 avril 1997 en affaire Auditeur c. G. Grabec. - În: G.Thomas. Op.cit.
8. Østre Landsret (Division orientale de la Haute Cour danoise), 3e Chambre, décision du 25 novembre 1994 en affaire Procureur c. R. Saric. - În: G.Thomas. Op.cit.
9. *A se vedea* în acest sens cazul: Tribunal pénal international pour l'ex-Yougoslavie. Le Procureur c. Dusko Tadic and alias „Dule”. Arrêt relatif à l'appel de la défense concernant l'exception préjudicielle d'incompétence, arrêt du 2 octobre 1995, affaire n IT-94-I-AR72, p.51, §83. <http://www.un.org/icty/tadic/appeal/decision-f/51002JN3.htm>
10. Tribunal de grande instance de Paris, Ordonnance d'incompétence partielle et de recevabilité de constitution de parties civiles dun 6 mai 1994 en l' affaire *E. Javor, K. Kussuran, M. Softic, S. Alic et M. M. Mujdzic contre X*. Datele sunt preluate din arhiva personală a autorilor.
11. Cour d'appel de Paris, quatrièm chambre d'accusation, Appel d'une ordonnance d'incompétence partielle et de recevabilité de constitution de parties civiles, arrêt du 24 novembre 1994 en l'affaire *E. Javor, K. Kussuran, M. Softic, S. Alic et M. Mujdzic contre X*; Cour de cassation, chambre criminelle, arrêt du 26 mars 1996, l'affaire *E. Javor, K. Kussuran, M. Softic, S. Alic et M. Mujdzic contre X*. Datele sunt preluate din arhiva personală a autorilor.
12. Referitor la legile belgiene din 16 iunie 1993 și 10 februarie 1999, care au trezit multe discuții în doctrina de drept internațional, fiind examinate și în cadrul Curții Internaționale de Justiție a ONU, *a se vedea*: Barbăneagră A., Gamurari V. Compatibilitatea mandatului de arest internațional în raport cu persoanele ce se bucură de imunități și privilegii: teorie și practică // Avocatul poporului (revistă științifico-practică și informativă de drept). - 2007. - Nr.9.
13. Cour d'appel de Bruxelles, chambre de mise en accusation, arrêt du 17 mai 1995 en l'affaire V. Nt.; Cour de cassation, deuxième chambre, F., arrêt du 31 mai 1995, l'affaire V. Nt.; Tribunal de première instance de l'arrondissement de Bruxelles, chambre du Conseil, ordonnance du 22 juillet 1996, l'affaire V. Nt. Datele sunt preluate din arhiva personală a autorilor.
14. Curtea Constituțională a Republicii Ungaria, Hotărârea Nr.53/1993 (X.13) AB și Hotărârea Nr.36/1996 (IX.4) AB. Datele au fost prezentate în cadrul Conferinței științifico-practice „Dreptul internațional umanitar cutumiar: conținut și obiective”, Moscova. 23-24 noiembrie 2006, la care a participat și unul din autori.
15. S/RES/794 din 3 decembrie 1992 și S/RES/814 din 26 martie 1993.
16. SRES/935 din 1 iulie 1994, S/RES/955 din 8 noiembrie 1994 și S/RES/978 din 27 februarie 1995.
17. S/RES/1012 din 28 august 1995 și S/RES/1072 din 30 august 1996.
18. S/RES/787 din 16 noiembrie 1992, S/RES/808 din 22 februarie 1993, S/RES/819 din 16 aprilie 1993, S/RES/820 din 17 aprilie 1993, S/RES/827 din 25 mai 1993, S/RES/859 din 24 august 1993, S/RES/913 din 22 aprilie 1994, S/RES/941 din 23 septembrie 1994, S/RES/1010 din 10 august 1995, S/RES/1019 din 9 noiembrie 1995 și S/RES/1034 din 21 decembrie 1995.
19. Tribunal pénal international pour l'ex-Yougoslavie. Le Procureur c. Dusko Tadic and alias „Dule”. Arrêt relatif à l'appel de la défense concernant l'exception préjudicielle d'incompétence, arrêt du 2 octobre 1995, affaire n IT-94-I-AR72, p.47, §78. <http://www.un.org/icty/tadic/appeal/decision-f/51002JN3.htm>
20. Nations Unies, Rapport présenté par le Secrétaire général en application du paragraphe 5 de la résolution 955 (1994) du Conseil de sécurité, 13 février 1995, Doc. ONU S/1995/134, p.3-4, §12.
21. Nations Unies, Rapport préliminaire de la Commission d'experts indépendants établie conformément à la résolution 935 (1994) du Conseil de sécurité, Doc. ONU S/1994/1125, 4 octobre 1994, p.20, §89-91 et p.28, §125-128.
22. Nation Unies, Rapport de la Commission du droit international sur les travaux de sa quarante-sixième session (2 mai-22 juillet 1994), Doc. ONU A/49/10, p.84
23. Ibidem, p.80.
24. Rapport de la Commission du droit international sur les travaux de sa quarante et unième session, in Annuaire de la Commission du droit international, 1989, vol. II, 2e parte, p.59, §105.
25. Doc. ONU A/CN.47L.532, 8 iulie 1996.
26. Rapport de la Commission du droit international sur les travaux de sa quarante-huiti unième session, doc. ONU A/51/10. p.141.
27. Ibidem, p.136.
28. Ibidem, p.142-143.

29. Tribunal pénal international pour l'ex-Yougoslavie. Le Procureur c. Dusko Tadic and alias „Dule”. Arrêt relatif à l'appel de la défense concernant l'exception préjudicielle d'incompétence, arrêt du 2 octobre 1995, affaire n IT-94-1-AR72, p.50-51, §83. <http://www.un.org/icty/tadic/appeal/decision-f/51002JN3.htm>
30. Ibidem, p.56-57, §94.
31. Ibidem, p.79, §137.
32. Tribunal pénal international pour l'ex-Yougoslavie. Le Procureur c. Dusko Tadic and alias „Dule”: Opinion séparée du Juge Abi-Saab relative à l'appel de la défense concernant l'exception préjudicielle d'incompétence, 2 octobre 1995, affaire № IT-94-1-AR72, p.6.
33. Ibidem, p.7.
34. MERON Theodor. International Criminalization of Internal Atrocities. American Journal of International Law, vol.89, 1995, pp. 559-562; GRADITZKY Thomas. La responsabilité pénale individuelle pour violation du droit international humanitaire applicable en situation de conflit armé non international // Revue internationale de la Croix-Rouge. - 1998. - №829. - P.29-57.
35. CIRC, Crimes de guerre, Document de travail préparé par le CICR pour le Comité préparatoire pour l'établissement d'une cour criminelle internationale, New York, 14 février 1997, p.4.
36. Nations Unies, Comité préparatoire pour la création d'une cour criminelle internationale. Groupe de travail sur la définition des crimes, Document de travail présenté par les délégations de la Nouvelle-Zélande et la Suisse, 14 février 1997, doc. ONU A/AC.249/1997/WG.1/DP.2, Proposition présentée par les États-Unis, 14 février 1997, doc. ONU A/AC.249/1997/WG.1/DP.1 et Projet de texte de synthèse, 20 février 1997, doc. ONU A/AC.249/1997/WG.1/CRP.2.
37. Nations Unies, Comité préparatoire pour la création d'une cour criminelle internationale. Groupe de travail sur la définition des crimes. Crimes de guerre, 12 décembre 1997, doc. ONU A/AC.249/1997/WG.1/CRP.9.
38. Se are în vedere Curtea Penală Internațională, care la moment încă nu era constituită.

Prezentat la 17.09.2007